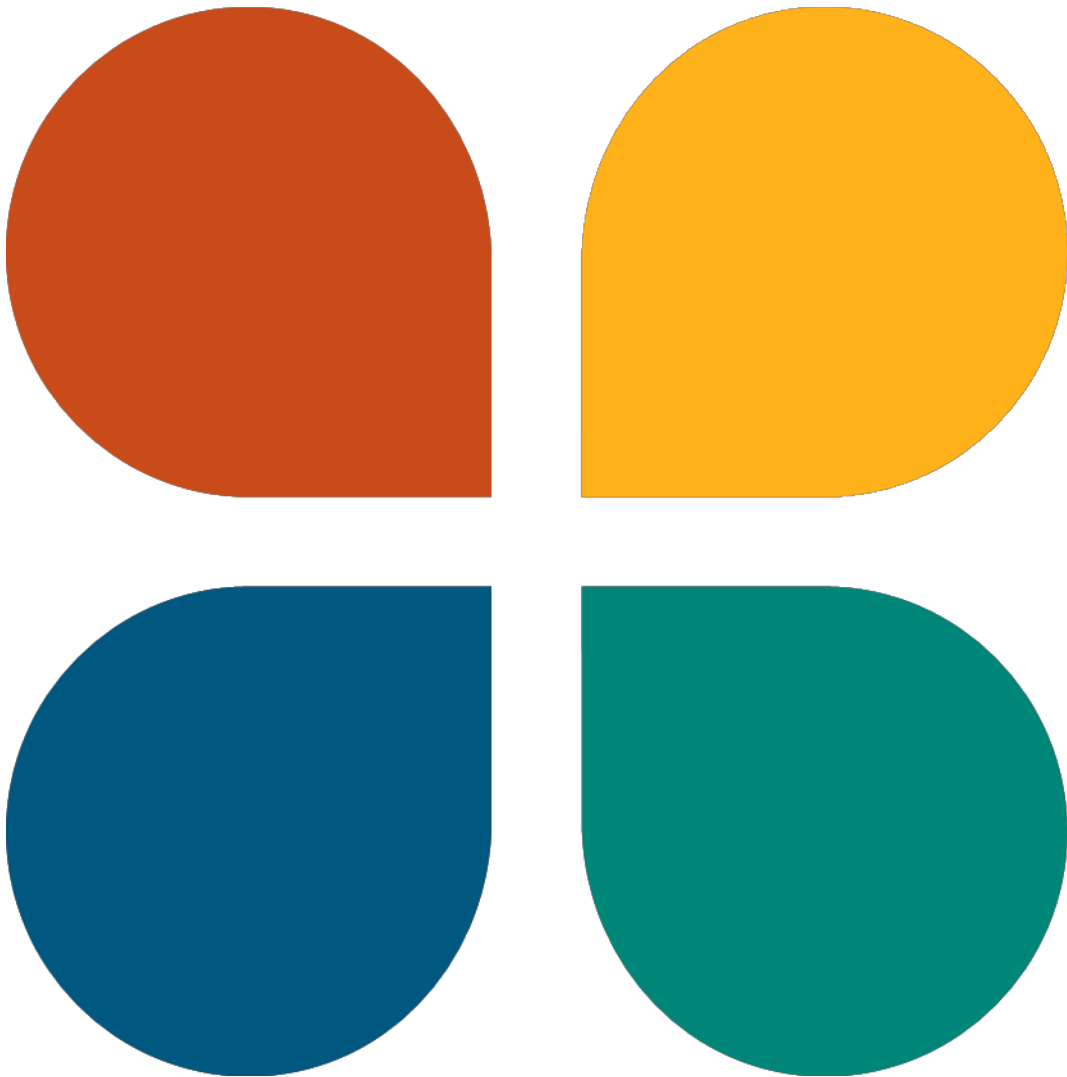

SWOT-analys

Kompetens, lärande och kunskapsöverföring
inom kulturarvssektorn

Rapport från Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2018
SWOT-analys. Kompetens, lärande och kunskapsöverföring inom kulturarvssektorn.
Upphovsrätt, där inget annat anges,
enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Innehåll

Inledning	5
Styrkor	8
Kulturarvet uppfyller allmänmänskliga behov	8
Etablerade professioner med många karriärvägar	8
Marknad för byggnadsvård.....	9
Efterfrågad kulturvård och hållbarhet.....	9
Digitaliseringens utveckling av kulturarvssektorn.....	10
Databaser och nätverkande	10
Genomgripande digitalisering inom arkeologin	11
Internutbildning.....	11
Stark högskoleutbildning	11
Utbyggd yrkesutbildning	12
Hantverkslaboratoriet	12
Forskningsresurser	13
Initierat arbete med standardisering	13
Policy för dialog och deltagande.....	13
Starkt lagrum och välbeställd infrastruktur.....	14
Svagheter	15
Avsaknad av mätbara värden.....	15
Otydligt gemensamt språk.....	15
Avsaknad av referensramar för kvalifikationer och insatser för livslångt lärande	15
Kortsiktighet och fixering vid tillväxt	16
Lokala brister på traditionella kunskaper och material	16
Svagt skydd av det gröna kulturarvet	16
Brister i arbetsmiljö och svaga företagsformer inom byggnadsvården	17
Behov av tydligare åtskillnad mellan professioner	17
Branschorganisationer, opinionsbildning och marknadsföring	17
En stagnerad arbetsmarknad för arkeologer	18
Svag länk mellan praktik och forskning	18
Ojämn kompetens kring digitala verktyg inom sektorn.....	18
Minskat söktryck inom konservering.....	18
Arkitektutbildningarna saknar förankring i svenska byggnadstraditioner.....	19
Behov av fler utbildningar inom byggnadsvård	19
Behov av en pedagogisk utbildning för traditionsbärare	19
Bristande kompetens inom hållbarhet	20
Möjligheter	21
Kulturarvets funktion för allmänheten	21
Kulturarvets plats och position i politiken	21
Möjligheter med internationellt samarbete, standardisering och kulturhistorik värdering	21
Digitaliseringsmöjligheter för kunskapsdelning, nätverkande och förmedling av kulturarv	22
Förhoppningar kring teknikutvecklingen	23
Möjligheter för kulturlandskapen.....	23
Hållbarhet som ett område att utveckla och stärka	23
Möjligheter att förankra kulturvård i byggutbildningen.....	24

Ideella krafter inom Svenska kyrkan	24
Hot	25
Kulturarv ses som ett hinder och inte en tillgång	25
Instabilt intresse för kulturarv och rädsla för tillbakagång	25
Hot mot traditionella hantverkskunskaper och material.....	25
Digitaliseringen ökar administrationen och minskar yrkes- hantverket	25
Kritik mot digital uppmätning	26
Kritik mot digitaliseringens resursanspråk	26
Risker med ett förenklat historiebruk	26
Allmän kunskapsspridning som hot mot Duodjin	26
En dominerande byggbransch.....	26
Urbaniserings konsekvenser	27
Svagt söktryck till nationella konservatorutbildningar	27
Referenser	28

Inledning

Hur är det ställt med lärande och fortbildning inom kulturarvsområdets traditionella professioner? Hur påverkas traditionella yrken av digitaliseringen? Vilka nya kompetenser eller helt nya yrken behöver vi i framtiden? Dessa frågor står i centrum när EU-kommissionen samlar representanter från medlemsländerna i en arbetsgrupp för att analysera och utbyta erfarenheter om kompetens, lärande och kunskapsöverföring inom kulturarvssektorn. Uppdraget benämns på engelska *Skills, Training and Knowledge Transfer. Traditional and Emerging Heritage Professions*.¹

Arbets sättet kallas för *Öppen samordningsmetod* eller *Open Method of Coordination* (OMC), som är en frivillig samarbetsform mellan EU:s medlemsstater inom kulturområdet. Parallellt med arbetsgruppen för Europas medlemsländer så finns också ett forum för dialog mellan frivilligorganisationer kallat *Voices of Culture*.² Syftet är att genom erfarenhetsutbyte, sammanställning och bearbetning av information på europainivå bidra till att förbättra kulturpolitiken. Den öppna samordningsmetoden tillkom med den europeiska kulturagendan 2007.³ Agendan har som mål att främja kulturarv, kulturella och kreativa näringar, samverkan och mångfald inom kultur- och kulturarvsområdet. Samarbete, inte bindande lagstiftning, är en förutsättning för att målen ska uppfyllas, till exempel genom kartläggning av behov, gemensam uppföljning av mål och utbyte av erfarenheter och goda exempel.

Under 2017 genomförde arbetsgruppens representanter analyser i sina respektive medlemsländer av styrkor, svagheter, möjligheter och hot, så kallade SWOT-analyser, med avseende på kompetens, lärande och kunskapsöverföring inom kulturarvssektorn. Till analyserna användes en gemensam frågelista, men analysernas genomförande och omfattning skiljer sig åt. Den svenska SWOT-analysen har utförts av Gunnar Almevik och Emlan Wolke under perioden september till november 2017. Materialet består i huvudsak av semistrukturerade telefonintervjuer med representanter för ett urval organisationer inom kulturarvssektorn. De organisationer som har medverkat är:

- Arkeologerna
- Byggnadsvårdsföretagen
- Göteborgs universitet, Institutionen för Kulturvård samt Hantverkslaboratoriet

¹ <https://www.panteia.com/researches/publications/skills-training-and-knowledge-transfer-traditional-and-emerging-heritage-professions/> (2018-04-25).

² <http://www.goethe.de/ins/be/prj/voc/enindex.htm> (2018-04-25).

³ *Europeisk agenda för en kultur i en alltmer globaliserad värld*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=LEGISSUM:l29019> (2018-04-25).

- Kungliga konsthögskolan, Restaureringskonst
- Nordiska konservatorförbundet
- Nämnden för hemslöjdsfrågor
- Riksantikvarieämbetet
- Sameslöjdsstiftelsen
- Statens fastighetsverk
- Svenska byggnadsvårdsföreningen
- Svenska kulturlandskap
- Svenska kyrkan
- Sveriges praktiserande byggnadsantikvarier.

		GODA FAKTORER	SKADLIGA FAKTORER
INTERNA EGENSKAPER NULÄGE	STYRKOR <ul style="list-style-type: none"> - Kulturarvet uppfyller mänskliga behov - Etablerade professioner - Många karriärvägar - Marknad för byggnadsvård - Efterfrågad kulturvård & hållbarhet - Digitaliseringens utveckling - Databaser & nätverkande - Digitaliserat arkeologiskt arbete - Stark högskoleutbildning & forskning - Utbyggd yrkesutbildning - Nationellt hantverkslaboratorium - Hemslöjdskonsulenterna - Initierat arbete med standardisering - Aktivt civillsamhälle - Policy för dialog & deltagande - Starkt lagrum & stora bidragsbelopp 	SVAGHETER <ul style="list-style-type: none"> - Brist på mätbara värden - Avsaknad av gemensamt språk - Kortsiktighet & fixering vid tillväxt - Lokala brister på traditionella kunskaper - Svagt skydd av det gröna kulturarvet - Brister i arbetsmiljö & svaga företagsformer - Otydlig åtskillnad mellan professioner - Svag opinionsbildning & marknadsföring - En stagnerad arbetsmarknad för arkeologer - Ojämn kompetens kring digitala verktyg - Minskat söktryck inom konservering - Arkitektutbildning utan byggnadstradition - Bristande grundutbildning i byggnadsvård - Svagt stöd till traditionskunskapsbärare - Bristande hållbarhetsarbete 	
	MÖJLIGHETER <ul style="list-style-type: none"> - Kulturarvets funktion för allmänheten - Kulturarvets plats & position i politiken - RAÄ's nya plattform - Digitalisering för kunskapsdelning, nätverkande & förmedling av kulturarv - Förhoppningar kring teknikutvecklingen - Möjligheter för kulturlandskapen - Hållbarhet kan utveckla kulturvärden - Förankra kulturvård i byggtutbildningen - Ideella krafter inom Svenska kyrkan - Standardisering inom kulturarvssektorn - Referensramar för kvalifikationer - Internationellt samarbete 	HOT <ul style="list-style-type: none"> - Kulturarv ses som ett hinder - Rädsla för tillbakagång - Hot mot traditionella hantverkskunskaper - Digitaliseringen ökar administrationen - Minskat yrkeshantverk - Digital dokumentation utan tanke - Digitaliseringens resursanspråk - Risker med ett förenklat historiebrev - En dominerande byggbransch - Urbaniseringens konsekvenser - Svårt att rekrytera till konservatorsutbildning 	
EXTERNA EGENSKAPER FRAMTID			

Figur 1. Matris över SWOT-analysens rubriker.

Styrkor

Kulturarvet uppfyller allmänmänskliga behov

När de tillfrågade blir ombedda att förklara sin professions styrkor så påtalar de flesta kulturarvets styrkor. Kulturarvets styrkor beskrivs i termer av att kunna möta allmänmänskliga behov av igenkänning, förutsägbarhet och långsiktighet. Inom kulturarvssektorn finns en övertygelse om att bevarande av kulturhistoriska föremål, byggnader och miljöer är viktigt och fyller en funktion i vår kultur, särskilt idag när förnyelse, förändring och kortsiktighet premieras. Kulturarvet ses som ett kraftfullt medium för att skapa och återge en upplevelse av dåtid, och ett kunskapsarkiv att tillfråga inför framtida utmaningar.

Etablerade professioner med många karriärvägar

Nyckelord när professionerna beskriver sin egen kompetens är att bevara, dokumentera, skydda, konservera, återupptäcka och förmedla kulturarvet. Kulturarvssektorn uppfattas som ett brett och varierat arbetsfält, med alternativa karriärvägar och möjliga specialiseringar. Intresset för både materiella och immateriella uttryck av kulturarv har ökat och vunnit mark senaste decennierna och därmed förstärkt olika professioners status.

Antikvarien beskriver att styrkan i deras profession är omvärldsanalysen, att de kan läsa av den aktuella miljön men även dess fysiska och samhällshistoriska sammanhang. De tillfrågade upplever att antikvariens inflytande i samhället har stärkts. Fler kommunala bygglovhandläggare har antikvarieutbildning, samtidigt som konsultmarknaden för antikvarier har växt. Antikvarien är ofta involverad i kommunens detaljplaner, antikvariskt utlåtande krävs vid bygglov och antikvarier anställs i större omfattning inom byggsektorn.

Konservatorn framhåller sin tvärvetenskapliga kompetens som sammanflätat naturvetenskap, humaniora, och hantverksmässighet. Arkeologens profession har påverkats kraftigt av digitaliseringen med GPS (Global Positioning System), GIS (Geographic Information System) och skanningstekniker, och utvecklingen beskrivs som utvecklande och stärkande.

Hantverkare inom trädgård, landskapsvård, bygghantverk och slöjd upplever sig besitta kunskap och skicklighet, som också kan utvecklas när de ekonomiska förutsättningarna finns. De tillfrågade upplever att hantverkarens status har stärkts, och att kunskapen inom traditionella tekniker och material har ökat de senaste decennierna. Nationellt anses de flesta traditionella hantverkskunskaper finnas representerade, även om det kan finnas lokala och regionala brister.

STYRKOR

Hemslöjdskonsulenter är anställda av region, länsmuseum eller hemslöjdsförening och arbetar med att utveckla och vidareföra praktisk slöjdekunskap genom att arrangera kurser, demonstrationer och utställningar. Konsulenterna har såväl de professionella utövarna som amatörerna som målgrupp. Konsulenterna har sin kärnkompetens i hård (trä, smide) eller mjuk slöjd (textil).

Marknad för byggnadsvård

Byggnadsvården har genom regionala företagsnätverk utvecklats till en egen bransch, och är idag en accepterad nisch av byggsektorn. I Sverige finns elva regionala och två nationella företagsnätverk inom byggnadsvård och restaurering. Branschen anger själv att det idag finns runt 1 200 företag som arbetar med byggnadsvård, såsom hantverkare, materialproducenter och återförsäljare av traditionella byggnadsmaterial. Byggnadsvårdföretagen skapar arbetstillfällen på landsbygden, då många av dem är etablerade på landsbygden eller i mindre städer.

Det finns idag gott om målare, timmermän och snickare som har god kunskap om traditionella material och tekniker. ROT-avdraget, ett skatteavdrag på kostnader för reparation, underhåll, om- och tillbyggnad, har förutom att bidra till konventionella renoveringar, även bidragit till att skapa ekonomiska förutsättningar för företag som arbetar med traditionella material och metoder.

Efterfrågad kulturvård och hållbarhet

De tillfrågade kopplar kulturarv och kulturarvsfrågor till hållbarhet och anser att hållbarhet är centralt i själva idén om ett bevarande av kulturarvet. Hållbarheten kopplas till resurshushållning och långsiktigheten att bevara för framtida generationer och att lära av dåtidens mer resurssnåla förhållnings-sätt.

Byggnadsvården använder i stor utsträckning material som är ekologiskt hållbara och vars tekniska hållbarhet även är beprövad genom historien. Återbruk är centralt och av vissa tillfrågade så är byggnadsvården ett gott exempel på cirkulär ekonomi. Representanter för byggnadsvården jämför branschen med den konventionella byggindustrin, som har en högre resursförbrukning.

Även de traditionella sätten att bruka kulturlandskapen är miljömässigt hållbara och ekologiska i jämförelse med det konventionella storskaliga jordbruket. Den immateriella kunskapen att traditionellt bruka kulturlandskapen skrivs också in i en större bild, där kunskapen kan bidra till dellösningar, om vår tillgång till billig energi i form av olja i framtiden kommer minska.

*Programmet odlad mångfald (POM)*⁴, har skapat medvetenhet om det gröna kulturarvet men också om det immateriella kulturarv som ligger i trädgårdsmästarens traditionella kunskaper i odling.

Digitaliseringens utveckling av kulturarvssektorn

Digitaliseringen har på en fallande skala utvecklat och förändrat de flesta arbeten inom sektorn. Arkeologernas arbete har förändrats i grunden, medan den traditionella slöjdaren påverkats i mindre utsträckning, åtminstone vad gäller utförandet. Digitaliseringen har påverkat alla delar av sektorn med nya möjligheter för nätverkande, kunskapsdelning och kommunikation. Teknikutvecklingen påverkar också vilka lösningar som är möjliga för olika typer av åtgärder för konservering av objekt och bevarande av miljöer som exempelvis klimatstyrning och automatiserad ventilation. Inom kulturarvsprofessioner med bas i framförallt näringslivet är digital dokumentation, ritningsproduktion och grafiska byggnadsinformationsmodeller (BIM) konventionella tekniker.

I Riksantikvarieämbetets nya strategiska plan framhålls digitaliseringen och myndigheten har som mål att: ”Gå i täten med ambitionen att bli den ledande myndigheten i världen av vårt slag när det gäller att ta tillvara digitaliseringens möjligheter.”⁵ Digitalisering är också en framhållen komponent i universitetens strategiska arbete. Nya utbildningar och centrumbildningar har etablerats, exempelvis finns Centrum för digital humaniora vid tre svenska universitet.

Databaser och nätverkande

De flesta professioner beskriver att det dagliga arbetet förändrats i och med användandet av internet för att söka och dela information. Dokumentation och insamlande av kunskap lagras digitalt, vilket möjliggör sökbara databaser och en snabbare anskaffning och delning av information. Riksantikvarieämbetet har flera öppna databaser, såsom Fornminnesregistret, Kulturmiljöbild, Bebyggelseregistret och K-samsök.⁶ Hemslöjdens samlingar omfattar ca 45 000 bilder på olika slöjdföremål. Föremål ifrån databasen publiceras efter hand på Digitaltmuseum.se, i dagsläget har ca 1 500 föremål publicerats.

Användande av sociala medier är starkt både inom sektorn och mellan privatpersoner. Facebookgruppen Byggnadsvård har som exempel cirka 3 000 medlemmar. För smalare professioner och intresseföreningar är nätverkandet genom digitala tekniker ovärderligt då de involverade personerna är spridda över landet. Tekniken att filma, som idag är så enkel att de flesta kan manövrera och sprida film, har också varit betydande för att dokumentera och kunskapsdelat praktiska hantverk. Utvecklingen av gör-det-

⁴ <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/programmet-for-odlad-mangfald-pom/om-pom/> (2018-04-25).

⁵ *Riksantikvarieämbetets strategiska plan 2018–2020*, 2017.

⁶ www.raa.se/fornsok/; <http://kmb.raa.se/>; www.bebyggelseregistret.raa.se/; www.ksamsok.se/ (samtliga 2018-04-25).

själv rörelsen (D-I-Y) har också fört med sig internetresurser med praktiska instruktioner. Det sociala nätverket Ravelry har 7 000 000 medlemmar globalt som utbyter kunskap, diskuterar och säljer mönster till stickat och virkat.

Även vid traditionell och mer sluten kunskapsöverföring, som inom Duodjin, den samiska slöjden, så är filmsekvenser av hantverksmoment en hjälp i kunskapsförmedling inom den egna gruppen trots stora geografiska avstånd. Smalare hantverk och slöjd upplever också att de finner nya kundgrupper via internet som de inte tidigare nått fram till.

Genomgripande digitalisering inom arkeologin

Inom arkeologin är digitaliseringen påtaglig, och påverkar hela processen med datainsamling, bearbetning, förvaltning och tillgängliggörande.

Digitaliseringen påverkar därmed dokumentationen som är det centrala resultatet och det som återstår när platsen väl är utgrävd. Tidigare mödosamma uppgifter som inmätning har förenklats med GPS (Global Positioning System) och skanning. Det finns idag också möjligheter att använda digital geodata och georadar inför exploatering, för att undvika områden med fornlämningar och precisera behov av utgrävningar.

Riksantikvarieämbetet håller just nu på att avsluta programmet *Digital Arkeologisk Process (DAP)*⁷, med syfte att samordna samhällets hantering av digital fornminnesinformation för att bland annat kunna skapa tydlighet och samstämmighet i den arkeologiska arbetsgången.

Internutbildning

Flera av de tillfrågade organisationerna har etablerade system för intern fortbildning. Fortbildningens innehåll rör allt från teknisk utrustning till att lämna plats för fördjupande diskussioner kring kulturhistorisk värdering. Internutbildningens styrka är att den kan skräddarsys utifrån de aktuella behoven och kan innebära en teknisk utbildning för en grupp arkeologer inför grävsäsong eller en individuell kompetensutveckling i ett visst moment. I branscher med snabb teknisk utveckling beskrivs ett behov av ständig fortbildning i kombination med kompetensspecialisering.

Stark högskoleutbildning

Kulturarvssektorn är idag välförsörjd med akademiska utbildningar. Kulturvård är ett etablerat ämne vid två universitet (Göteborgs universitet och Uppsala universitet Campus Gotland), med utbildningar inom konservering, föremålsantikvarie, bebyggelseantikvarie, bygghantverk, trädgård- och landskapsvård, ledarskap i slöjd och kulturhantverk. På Malmstens Linköpings universitet, Stenebyskolan och Mittuniversitetet finns hantverksutbildningar inom bland annat byggnadsvård, möbelsnickeri, tapetsering och smide. Möjligheter att utbilda sig inom arkeologi finns vid sju svenska universitet. Traditionella ämnen inom humaniora, såsom historia, etnologi och konstvetenskap, samverkar på flera universitet i

⁷ www.raa.se/dap/ (2018-04-25).

tvärvetenskapliga program inriktade mot kulturvård och kulturarv. Kulturarv förekommer också som kurs- och forskningsteman inom ekonomi och teknologi.

Utbyggd yrkesutbildning

Det svenska utbildningssystemet ger goda förutsättningar för yrkesutbildning genom kommunal vuxenutbildning, folkhögskola och yrkeshögskola. *Yrkeshögskolan (YH)*⁸, erbjuder sedan 1997 kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning med statligt stöd. Utbildningen kombinerar teori, praktik och arbetsplatsförlagd undervisning i program om ett till tre år. Inom yrkeshögskolan finns idag yrkesutbildningar inom kulturturism, traditionellt byggnadsmåleri, mathantverk, timring och trädgårdshantverk. Inom slöjdområdet är YH-utbildningarna på Sätergläntan, Stenebyskolan och Handarbetets vänner viktiga. Det finns också ett särskilt program för smala hantverksyrken som erbjuder traditionell lärling-mästarutbildning med statligt stöd.

Sedan ett decennium finns flera traditionella hantverk etablerade inom högskolan med kandidatprogram inom möbelsnickeri, tapetsering, smide, sömnad, bygghantverk, trädgårdshantverk och landskapsvård. Utbildningarna ger professioner som delvis övertar kompetensområden som tidigare upprätthölls av antikvarier, arkitekter och landskapsarkitekter. Genom akademiseringen av hantverk inom de gröna näringarna uppstår nya professioner som landskapsvårdare och trädgårdsantikvarie. Hantverksvetenskap har etablerats som ämnesområde inom kulturvård, med professur, doktorander och avhandlingar i ämnen som skötsel av historiska trädgårdar, timmermansmetoder och traditionell växtförökning.

Samernas utbildningscentrum utbildar sedan 40 år i Doudji, traditionell samiskt hantverk.⁹ Utbildningen har högt söktryck och sökande även från finska, norska och ryska delen av Sápmi. Doudji traderas via tyst handburen kunskap och anses vara en obruten hantverkstradition.

Hantverkslaboratoriet

Hantverkslaboratoriet är ett nationellt centrum vid Göteborgs universitet som drivs i samarbete med hantverksföretag och branschorganisationer för att främja, dokumentera och utveckla kulturmiljövårdens hantverk.¹⁰ Hantverkslaboratoriet stöttar nätverk, har kortare utbildningar, och ger ekonomiska möjligheter för hantverksfördjupning. Hantverkslaboratoriet arbetar också med kunskapsspridning, kvalitetssäkring och med frågan om hur ny forskning kan främja och inlemmas i traditionella hantverk och hur traditionella hantverk kan få utrymme i det moderna samhället. Företrädare för nätverk inom byggnadsvård och kulturlandskap, som startats med stöd av

⁸ <https://www.yrkeshogskolan.se/> (2018-04-25).

⁹ <http://www.samernas.se/utbildningar/duodji-sameslojddlinje/> (2018-04-25).

¹⁰ <https://craftlab.gu.se/> (2018-04-25).

Hantverkslaboratoriet, bekräftar att de fungerar som en plattform för vidareutbildning och kunskapsdelning.

Forskningsresurser

Forskningen inom kulturarvsområdet är stark. Under senaste decenniet har fokus legat vid kritiska kulturarvsstudier och frågor om bruk av kulturarv. Vetenskapsrådet har riktade satsningar mot kulturarvsforskning i vid bemärkelse, men också andra anslagsgivare, såsom Vitterhetsakademien, Formas, Riksbankens jubileumsfond och Berit Wallenbergs stiftelse, skapar goda förutsättningar för den vetenskapliga forskningen inom kulturvård och kulturarvsstudier. Forskarskolor har genomförts i samarbete mellan universitet och arbetsliv, med inriktning mot museer, kulturhistoria och arkeologi. Svenska forskare har dragit nytta av europeiska samverkans- och forskningsprogram som *Erasmus*¹¹, *Horizon 2020*¹² och the *Joint Programming Initiatives (JPI)*¹³.

Initierat arbete med standardisering

Riksantikvarieämbetet arbetar aktivt med standardisering inom kulturarvssektorn och samordnar flera olika svenska aktörer. Arbetet sker i samarbete mellan *Swedish Standards Institute (SIS)*¹⁴ och *European Committee for Standardization (CEN)*¹⁵. Syftet är att hitta gemensamma lösningar på vanligt förekommande problem och skapa förutsättningar för kvalitet och god praktik genom fastställda definitioner, specifikationer och arbetsrutiner. Det har hittills tagits fram tjugonio standarder och fler är under arbete. Standarderna rör allt från packning av museiföremål till klimat-anpassning. Under perioden 2018 till 2020 kommer det vara kostnadsfritt att använda dessa standarder.

Policy för dialog och deltagande

Riksantikvarieämbetets program *Agenda kulturarv* har inneburit ett ökat fokus på dialog och deltagande i kulturarvsarbetet. Inriktningen förstärks genom Sveriges ratificering av Unescos konvention om skydd av det immateriella kulturarvet¹⁶ och den europeiska landskapskonventionen¹⁷. Riksantikvarieämbetet och flera andra instanser har även rekommenderat ratificering av Faro-konventionen¹⁸ om kulturarvets värde för samhället. I propositionen för ny kulturpolitik framhålls vikten av samverkan med civilsamhället, deltagande och social inkludering genom kulturarvsarbetet. Svenska hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, med ca 14 000 medlemmar,

¹¹ http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_en (2018-04-25).

¹² <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/> (2018-04-25).

¹³ http://ec.europa.eu/research/era/joint-programming-initiatives_en.html (2018-04-25).

¹⁴ <https://www.sis.se/tk479> (2018-04-25).

¹⁵ <https://www.cen.eu/Pages/default.aspx> (2018-04-25).

¹⁶ <https://ich.unesco.org/> (2018-04-25).

¹⁷ <https://www.coe.int/en/web/landscape> (2018-04-25).

¹⁸ <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention> (2018-04-25).

och Sveriges Hembygdsförbund, med ca 450 000 medlemmar, är exempel på stora civilsamhällesorganisationer inom kulturarvssektorn.

Starkt lagrum och välbeställd infrastruktur

Kulturarvsområdet har ett starkt lagrum och en välbeställd infrastruktur för samhällsplanering och bevarande. Svensk författningssamling har skydds-instrument för kulturhistoriska landskap, bebyggelsemiljöer, byggnader och fornlämningar. Begreppet kulturhistoriskt värde förekommer som juridisk term på 38 ställen i författningssamlingen. Enligt plan och bygglagen krävs antikvarisk sakkunnig vid bygglov som berör kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Exploatörer måste ta hänsyn till fornlämningar och arkeologiska utgrävningar ingår i exploateringskostnader där behov föreligger. Länsstyrelsernas kulturmiljöenheter disponerar omkring 240 miljoner kronor årligen till kulturmiljöbidrag. Svenska kyrkans ersätts, sedan separationen med staten, genom kyrkoantikvarisk ersättning¹⁹ med upp till 465 miljoner kronor årligen för underhåll av kyrkomiljöerna. Diverse ekonomiska stöd och bidrag för ett bevarande av vårt materiella kulturarv bidrar i förlängningen till att bevara immateriella kulturarv i form av traditionella hantverkskunskaper.

¹⁹ <https://www.svenskakyrkan.se/kyrkoantikvarisk-ersattning> (2018-04-25).

Svagheter

Avsaknad av mätbara värden

Många av de tillfrågade upplever att kulturmiljövärden saknar ekonomiska och handfasta värden som andra professioner kan relatera till och förstå. Många upplever av att de arbetar med svårbevisliga och relationella värden i en värld av mätbara värden. Denna diskrepans skapar situationer där argumentationen för kulturhistoriska värden kan avvisas som blott subjektiva åsikter. Bristen på mätbara värden kan bidra till uppfattningen att antikvariska intressen är ett särintresse. Detta leder i sin tur till att de antikvariska frågorna och samtalet kring kulturhistoriska värden inte integreras eller förs först i slutet av en process istället för att vara en del av processen som helhet. Det finns exempelvis behov av för kulturarvssektorn relevanta och specialiserade näringslivsindex (SNI-koder) för att tillgängliggöra statistik inom t.ex. byggnadsvård och slöjd.²⁰ Myndigheten för kulturanalys mäter vissa aspekter av kulturmiljövärden så som resurstilldelning och lagskyddade element, men det saknas uppgifter om det kommunala kulturmiljöarbetet, kulturmiljöns status och kulturmiljöarbetets samhällseffekter.²¹ Traditionella hantverk som immateriella kulturarv förbises helt.

Otydligt gemensamt språk

Det finns en kritik mot och en upplevd svaghet i den antikvariska begreppsapparaten, då den verkar svårbegriplig för andra professioner och förhindrar god kommunikation. Många av de tillfrågade är kritiska till hur övergripande värdebegrepp används utan att beskriva specifika egenskaper eller motiv för bevarande hos det aktuella objektet. Det finns också kritik mot värderingar som inte förankras och förklaras hos berörda parter eller användare, utan blir liggande som ett dokument som bara de antikvariskt insatta kan förstå. Det finns också en utbredd uppfattning om att värderingarna som görs är helt subjektiva.

Avsaknad av referensramar för kvalifikationer och insatser för livslångt lärande

European Qualification Framework (EQF) och *Sveriges referensram för kvalifikationer* utnyttjas inte för kulturarvssektorns professioner.²² Även traditionella och tydliga yrkesroller som konservator, antikvarie eller hemslöjdskonsulent saknar nationella kompetensbeskrivningar. Sverige och

²⁰ <http://www.sni2007.scb.se/> (2018-04-25).

²¹ <http://kulturanalys.se/statistik/kulturmiljovard/> (2018-04-25).

²² <https://www.seqf.se/>;

https://ec.europa.eu/ploteus/search/site?f%5B0%5D=im_field_entity_type%3A97 (2018-04-25).

Nederländerna är de länder som har utarbetade instrument för att värdera informell kompetens, vilka dock inte utnyttjas inom kulturarvssektorn.

De starka utbildningsinstitutionerna svarar i huvudsak för längre programutbildningar i traditionella yrken, medan former för flexibel utbildning och fortbildning är svaga och inte ger förutsättningar för livslångt lärande.

Kortsiktighet och fixering vid tillväxt

Det ekonomiska system som råder idag, med fokus på lönsamhet och tillväxt, upplevs som ett övergripande problem för kulturarvet och kulturmiljövården. De tillfrågade upplever att kortsiktig lönsamhet premieras och att det finns en stark norm kring ständig utveckling, där de som vill bromsa, analysera, skydda, värna och bevara ses som hinder i en ekonomisk utveckling. Det politiska systemet där folkvalda väljs på fyraårsperioder anses av vissa inte vara långsiktigt nog för att främja kulturhistoriska intressen.

Lokala brister på traditionella kunskaper och material

Det finns nationell brist på vissa hantverksyrken, som exempelvis murare, stenhantverkare och plåtslagare. Lokalt och regionalt förekommer större allmänna brister på kunniga hantverkare. Trots ett växande intresse för traditionella material och nya tillverkare som återupptagit viss produktion, så är vissa material fortfarande svåra att få tag på.

Tillgången på kompetenta konsulter på landsbygden, som är införstådda i antikvariska frågor, påtalas som svag. En förklaring kan vara att läns- museernas tidigare aktiva roll som rådgivare inom byggnadsvården har förändrats i många landsdelar.

Svagt skydd av det gröna kulturarvet

Skyddet av kulturlandskap är svagt och skyddade områden är få jämfört med naturlandskap. I Sverige finns 46 kulturreservat i jämförelse med drygt 4 500 naturreservat.²³ En stor del av den skötsel som utförs även i naturreservat kräver kunskap om traditionella metoder. Kulturmiljövårdens resurser används främst till större projektinsatser, men räcker sällan till den kontinuerliga skötsel som landskap och trädgårdar kräver. De gröna kulturarven kräver skötsel och vård, och är därmed också beroende av ett immateriellt kulturarv av kunskap och kompetens. Denna kompetens är i sig beroende av att det finns kulturlandskap att vårda.

Beställarkompetensen gällande det gröna och hortikulturella kulturarvet är generellt sett svagare än byggnadsvårdskompetensen hos stora förvaltare av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer.

²³ <https://www.raa.se/kulturarv/landskap/kulturreservat/> (2018-04-25).

Brister i arbetsmiljö och svaga företagsformer inom byggnadsvården

Tillfrågande talar om en brist på professionalitet inom kulturarvssektorns hantverksyrken. Bristen är kopplad till arbetsmiljö, att exempelvis personlig skyddsutrustning, ventilation/utsug i verkstäder och byggnadsställningar inte uppfyller regler och förordningar. Det beskrivs också att olika typer av certifieringar, som är starkt reglerade inom den konventionella byggsektorn, ofta saknas. Exempel på sådana är motorsågskörkort, certifikat för heta arbeten och kompetens för att bygga ställning.

Dessa svagheter och brister förklaras genom att branschen är relativt ung och har haft en påtaglig tillväxt de senaste 20 åren. Variationen av arbetsuppgifter och uppdrag är ofta stor och bidrar till provisoriska arbetsplatser. Många inom branschen är självlärda eller har gått kortare kurser, och det finns röster om att kunskapsnivån allmänt måste höjas och någon slags sorterande kunskapskrav borde införas. Hantverkarna arbetar ofta i mindre firmor eller enmansföretag som kan ha svårt att bära kostnader av utbildningar och certifikat.

Återkommande hos både förvaltare och branschföreträdare är en uppfattning om att det vid större byggen eller projekt kan vara svårt att hitta hantverkare med rätt kompetens att samarbeta med. Personerna och kompetensen finns, men ofta i mindre eller enskilda firmor, vilket gör att samarbete blir planeringsmässigt och administrativt svårt att genomföra.

Behov av tydligare åtskillnad mellan professioner

Det finns en frustration inför att de traditionella professionernas kompetenser och roller inom kulturarvsområdet har luckrats upp. De tillfrågade beskriver en utveckling där det antikvariska har fått en större status, vilket ibland leder till att antikvarien i högre utsträckning tillfrågas gällande gestaltning eller visioner för en fastighet. Detta anses som positivt. Å andra sidan påpekar tillfrågade att alltfler professioner utvecklar specialkompetens på antikvariens område och intar den antikvariska rollen, utan att ha en grundlig antikvarisk kompetens. Resultaten brister i kvalitet.

En annan utveckling som beskrivs är att akademiseringen av hantverksyrken bidrar till att rekonstruktion och genomgripande restaureringar med traditionella metoder och material ökar. Värdet av hantverk som immateriellt kulturarv lyfts fram, ibland på bekostnad av respekten för originalmaterialet.

Branschorganisationer, opinionsbildning och marknadsföring

Inom byggnadsvården finns flera regionala företagsnätverk och en nystartad branschorganisation, men engagemanget hos de enskilda medlemsföretagen är generellt sett svagt. Nätverken och branschorganisationerna har inte kraft att agera proaktivt. Företagen och verksamheterna som är anslutna, som ofta är små eller enmansföretag, upplever sin egen verksamhet som stabil och har svårt att se till branschens utveckling som helhet.

SVAGHETER

Det finns en allmän uppfattning om att det saknas starka röster för bevarande av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Det efterfrågas personer, föreningar eller institutioner som kan balansera upp något av byggsektorns dominans.

Det efterfrågas också mer kraftfull och betydande marknadsföring av byggnadsvård som kan konkurrera med den strida ström av reklam för konventionella lösningar som riktas mot befintlig bebyggelse, så som fönsterbyten, takbyten och tilläggsisolering. Det efterfrågas utbildningar i marknadsföring kopplad till kulturarv och allmän fortbildning kring marknadsföring inom sektorn.

En stagnerad arbetsmarknad för arkeologer

Det finns enligt företrädare för få arbetsplatser och för få tjänster för arkeologer på arbetsmarknaden. Detta bidrar till en stagnation av yrkeskåren, då människor inte flyttar på sig. Medelåldern bland fast anställda arkeologer är hög och kunskapsöverföringen mellan generationer är svag.

Svag länk mellan praktik och forskning

Riksantikvarieämbetets finansiering av sektorsforskning är begränsad. Behoven och forskningsinitiativen överstiger vida vad som kan finansieras. Möjligheten att samverka med Trafikverket, Naturvårdsverket och Jordbruksverkets vad gäller programskrivning och samfinansiering av sektorsforskning kan utvecklas. Arkeologin har en tradition av praktikbaserad forskning med finansiering från forskningsfonder och vetenskapsråd, medan byggnadsrestaureringen och bevarandeplanering sällan involverar forskning. Det kunskapsuppbyggande ansvaret i offentligt finansierad förvaltning och restaureringen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer är svagt.

Ojämn kompetens kring digitala verktyg inom sektorn

Det saknas kompetens inom byggnadsvården och hos antikvarier i de digitala verktyg som används inom den konventionella byggbranschen, vilket försvårar samarbetet då det saknas ett gemensamt språk och gemensamma verktyg. Kompetensen är särskilt låg bland offentligt anställda vid museer och länsstyrelser. Tekniska modeller, såsom BIM (Building Information Modeling), används idag i liten utsträckning inom byggnadsvården, men anses ha en stor potential.

Många menar att digitaliseringen bär med sig många viktiga verktyg, men att det finns svårigheter att hålla sig uppdaterad då utvecklingen sker så snabbt. Den ständiga fortbildningen anses ta fokus från de centrala arbetsuppgifterna. Från utbildningar uttrycks en svårighet att hitta personer som är kunniga i både tekniken och det sammanhang där tekniken ska användas.

Minskat söktryck inom konservering

Utbildningar till konservator har dåligt söktryck och har svårt att fylla sina platser. Möbelkonservering på Malmstens Linköpings universitet har lagts

ner på grund av lågt söktryck. Tillfrågade anser att en förklaring kan vara att professionen har förändrats de senaste decennierna och att konservatorn har en otydligare roll i dagens samhälle.

Arbetsmarknaden har också förändrats och det är inte enkelt att få arbete. Framförallt har konservatorn som profession utvecklats från ett mer hantverksmässigt yrke, fokuserat på praktisk konservering och laborativt arbete, till att bli mer administrativt och samordnande. Inom museiområdet har exempelvis funktionen samlingsförvaltare utvecklats. Vissa menar att utbildningarna har haft svårigheter att anpassa sig vad som efterfrågas av yrket på marknaden.

Arkitektutbildningarna saknar förankring i svenska byggnadstraditioner

Arkitektutbildningarna saknar idag undervisning i arkitekturhistoria och svenska byggnadstraditioner, vilket gör att studenterna och nyexaminerade arkitekter saknar en grundläggande förståelse för det befintliga byggnadsbeståndet. Kompetensen att förhålla sig till det byggda kulturarvet urvattnas också överlag på utbildningsinstitutionerna då professorer med kunskap inom äldre svenska byggnadstraditioner går i pension utan att den förlorade kompetensen ersätts.

Behov av fler utbildningar inom byggnadsvård

Det efterfrågas fler utbildningar inom byggnadsvård, då etablerade firmor har svårt att hitta medarbetare med utbildning eller erfarenhet. Utbudet av både längre utbildningar och kortare kurser borde utökas, både grundutbildningar och mer specialiserade fortbildningar. Det finns önskemål om gymnasiala utbildningar inom byggnadsvård, då alla utbildningar som idag finns är eftergymnasiala. Många som utbildar sig inom byggnadsvård/bygghantverk gör det förhållandevis sent i livet. Få eftergymnasiala utbildningar leder till yrkesbevis, vilket gör att byggnadsvård inte blir en reguljär del av byggsektorn.

Behov av en pedagogisk utbildning för traditionsbärare

Sameslöjdsstiftelsen efterfrågar samisk pedagogisk utbildning för sina traditionsbärare inom Doudji, för att de i sin tur ska kunna lära ut och överföra kunskap till kommande generationer. Det är svårt att väcka ett intresse, dels hos kunskapsbärarna att ta sig an rollen att lära ut, och dels hos ungdomarna att vilja ta sig an Duodjin. Det upplevs som en svårighet att hitta utbildningsvägar i pedagogik för dessa traditionsbärare, då de inte känner sig bekväma med de konventionella svenska utbildningsformerna. Utbildningar i romskt hantverk saknas helt idag, däremot finns möjlighet till utbildningsplatser inom Yrkeshögskolan (YH) och gesäll- och mästarbrevssystemet.

Bristande kompetens inom hållbarhet

Det finns en återkommande frustration över att hållbarhet inom kulturarvssektorn tas för given och automatiskt tillskrivs, trots bristande belägg. Det efterfrågas högre medvetenhet och kompetens kring hållbarhetsfrågor i sektorn överlag, bland annat för att undvika denna upplevda ”green-washing”.

En annan grupp hos de tillfrågade anser däremot att det är en svaghet och en nackdel att kulturarvssektorn brister i att kunna förmedla sina dimensioner av hållbarhet. De anser att hållbarhet bör lyftas tydligare i argumentation och opinionsbildning och att hållbarhet borde marknadsföras mer och tydligare kopplat till kulturarv.

Traditionella material saluförs ofta som miljövänliga, men är ofta utforskade med hänseende till innehåll. Många material som anses traditionella har med ny kunskap visat sig olämpliga att använda. Specialkompetens som inkluderar miljöaspekter i relation till traditionella material är ett kompetensområde som växer och behöver utökas ytterligare.

Fastighetsägare anser att det inför åtgärder alltid bör göras värderingar både utifrån kulturhistoriska värden och beräkningar utifrån klimat- och miljöpåverkan. Alla beslut om åtgärder bör vara en avvägning mellan dessa två, och det bör tydligt regleras.

Möjligheter

Kulturarvets funktion för allmänheten

De tillfrågade upplever en stor potential i kulturarvssektorn då kulturarv i allmänhet är, medvetet eller omedvetet, viktigt för människor. Kulturarvet ger en kontinuitet som följer människor under deras livstid och uppfyller grundläggande behov av orienterbarhet. Om kulturarvssektorn tydligare kan knyta kulturarv till människors vardagsnära upplevelser av tid och rum, så kan ett större engagemang och intresse för kulturarvsfrågor väckas.

Många planerar och lägger sin fritid och semester på besöksmål med kulturhistorisk förankring, utan att alltid vara medvetna om kopplingen till kulturarv.

Kulturarvets plats och position i politiken

Överlag finns en uppfattning om att det politiska stödet och intresset för kulturvården ökat och att kulturarvet från politiskt håll anses ha en allmännytta. Den nya kulturarvspolitiken som argumenterar och öppnar upp för en mer komplex och mångfacetterad historiebild beskrivs också i positiva ordalag.

Företrädare för kulturlandskap har förhoppningar om att de ekonomiska bidragen kommer att öka, och understryker att ekonomiska incitament behövs för att bevara kunskapen och kulturlandskapen.

Det finns en ambition, en önskan och en vilja att kulturarv från efter andra världskriget ska ses som en mer självklar och beskyddandevärd del av kulturarvet. Miljonprogramsområden är i många fall i stort behov av åtgärder, och om kulturarvssektorn tar en större del i det arbetet så finns stora möjligheter för påverkan, fortbildning och sysselsättning.

Möjligheter med internationellt samarbete, standardisering och kulturhistorik värdering

I Sverige finns grupperingar inom internationella nätverk, så som Icomos (International Council on Monuments and Sites), Europa Nostra, Encore (European Network for Conservation-Restoration Education), Ecco (European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations) och många fler.²⁴ Dessa organisationer skulle kunna användas som expertis i utvecklingsarbete, för internationellt utbyte av erfarenheter, och för ett vidgat nätverk och ökad mobilitet för flera aktörer inom kulturarvsområdet.

Det finns stora möjligheter att utnyttja EQF och Sveriges referensram för kvalifikationer även inom kulturarvsområdets professioner. Tydliga

²⁴ <http://www.icomos.se/sv/>; <http://www.encore-edu.org/>; <http://www.ecco-eu.org/> (samtliga 2018-04-25).

kompetenskrav kan också utvecklas till standarder för professionell kompetens, vilket kan bidra till att säkra kvaliteten i projekt inom kulturmiljöarbetet. Riksantikvarieämbetet arbetar med standardiseringar, kan processen, och har möjligheter att expandera tillämpningsområden för att gälla även professioner och utbildningar, International Standard Classification of Occupations (ISCO), och International Standard Classification of Education, (ISCED).²⁵

Nämnden för hemslöjdsfrågor, FIBOR och Hantverkslaboratoriet har kartlagt och analyserat slöjden och byggnadsvården som kulturella kreativa näringar. Resultaten visar att dessa områden rymmer många företag och sysselsätter en förhållandevis stor mängd människor och bidrar till ekonomisk och hållbar utveckling. Det finns goda förutsättningar att synliggöra dessa områden genom statistik till kultur och näringsliv.

Tillfrågade ser möjligheter i Riksantikvarieämbetets nya plattform för kulturhistorisk värdering och urval.²⁶ Förhoppningen är att plattformen kan göra det kulturhistoriska värdebegreppet mer begripligt och instrumentellt användbart. Fastighetsägare hoppas att plattformen ska kunna hjälpa till att ta fram tydligare strategiska beslut om vad som ska bevaras och varför. Det finns också kritik mot plattformen, att definitionen av begreppet innebär en tillbakagång till ett gammalmodigt inskränkt tänkesätt, som exkluderar sociala och ekonomiska hållbarhetsaspekter från det lagrum som begreppet kulturhistoriskt värde ger tillgång till.

Digitaliseringsmöjligheter för kunskapsdelning, nätverkande och förmedling av kulturarv

Digitaliseringen öppnar upp för möjligheter då den tillgängliggör kunskap genom att skapa en gemensam kunskapsbank. Kunskapsöverföring kan ske snabbare och genom uppkoppling bildas ett större kollektiv för kunskapsutbyte, oavsett om det gäller forskare eller traditionella småbrukare. De större databaser som idag finns med text, kartor och bilder skulle kunna utökas med 3D-modeller.

Nätverkandet som är möjligt tack vare digitalisering beskrivs som en fortsatt möjlighet att hitta nya marknader och kunder. Digitala nätverk beskrivs som ett utmärkt medium för individer att kunna bilda grupper trots stora geografiska avstånd.

De tillfrågade lyfter att digitaliseringen kommer att bli ett allt viktigare pedagogiskt hjälpmedel för att på olika sätt tillgängliggöra kulturarvet för allmänheten. En ser möjligheter för att kunna bredda förståelsen av kulturarvet ytterligare genom att i anknytning till ett objekt kunna erbjuda

²⁵ <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/>;
<http://uis.unesco.org/en/topic/international-standard-classification-education-isced>
(båda 2018-04-25).

²⁶ Génétay & Lindberg, 2015.

flera olika infallsvinklar och perspektiv, kanske även kopplade till olika målgrupper.

Förhoppningar kring teknikutvecklingen

Eftersom digitaliseringen sker med en sådan hög hastighet bär den många tankar och förhoppningar om framtiden. Överlag finns en tro på en framtida teknik som är än mer användarvänlig och lättmanövrerad, så att konservatorer, arkeologer, antikvarier med flera, själva kan använda de instrument som idag kräver tekniska specialister.

Konservatorer arbetar mot en framtida vision av en så pass teknisk ultimata förvaring, att förebyggande konservering, som den ser ut idag, inte kommer att behövas i samma utsträckning. Arkeologerna tror på en fortsatt stark teknisk utveckling, och sparar därför allt originalmaterial som ligger till grund för olika modeller i förvisning om att dagens modeller inte kommer hålla måttet i framtiden.

Möjligheter för kulturlandskapen

Svenska kultur- och naturlandskap med höga kulturhistoriska värden kräver ofta en kontinuerlig traditionell skötsel för att de ska bevaras. Denna skötsel har svårt att helt skötas av lantbrukare och markägare, dels för att det krävs specialistkompetens, dels för svårigheten att få betalt för bevarandearbetet. Det finns möjligheter att förbättra situationen genom samverkan mellan natur- och kulturmiljövård. I Riksantikvarieämbetets bidrag med underlag för Sveriges genomförande av FN:s Agenda 2030 uppmärksammas och betonas insatser för tvärsektorieell samverkan mellan natur- och kulturmiljövård för hållbar utveckling.²⁷

Tillfrågade pekar på det ansvar som alltmer tas av privatpersoner, som väljer att bosätta sig på landet och på deltid eller fritid vidmakthåller kultur- och naturlandskap eller småbruk med traditionella metoder. Utvecklingen påminner om det växande intresset för byggnadsvård i den egna bostaden, vilket bidragit till att kulturhistoriska värden bevarats i privata bostäder utan direkt professionell eller antikvarisk inblandning.

Hållbarhet som ett område att utveckla och stärka

Kulturarvet kopplas till ett ansvarsfullt nyttjande av resurser och anses i mångt och mycket vara ett direkt svar på många av nutidens stora frågor om klimat och hållbarhet. Många ser kopplingen mellan hållbarhet och kulturarv som ett outnyttjat argument inom opinionsbildning och marknadsföring.

Det finns idag ett växande intresse för byggnadsvård, kulturlandskap och hantverk, som de tillfrågade tillskriver ett allmänt ökande intresse för hållbarhet. Hållbarhet beskrivs i termer av resurshushållning, naturmaterial,

²⁷ Redovisning av regeringsuppdrag att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030, 2016.

ekologisk och småskalig produktion. Det finns en stark uppfattning att efterfrågan kommer att fortsätta öka.

Möjligheter att förankra kulturvård i byggutbildningen

Då de gymnasiala byggutbildningarna idag helt saknar moment kring traditionella konstruktioner och material, finns det en stor utvecklingspotential i att införa den typen av kunskaper i utbildningen. Byggnadsvård skulle även kunna införas som en inriktning på dagens gymnasiala byggprogram. En sådan utveckling skulle förutom att öka kompetensen i den konventionella byggsektorn, förmodligen också höja statusen på byggprogrammen.

Ideella krafter inom Svenska kyrkan

Svenska kyrkan tappar idag medlemmar, vilket leder till att en del av deras finansiering för fastighetsskötsel minskar. Detta har lett till att pilotprojekt börjat se över och tänka kring möjligheterna att engagera församlingsmedlemmar i fastighetsarbetet. Idag finns olika typer av pedagoger inom kyrkan för att samla ideella krafter inom den kyrkliga och religiösa verksamheten. Kanske är det möjligt att i framtiden även anställa kulturarvs- pedagoger?

Hot

Kulturarv ses som ett hinder och inte en tillgång

Det finns en återkommande uppfattning hos de tillfrågade att kulturarv ofta ses som ett hinder i utvecklingen och inte som en resurs eller tillgång. Det finns en känsla av att arbeta i motvind när man arbetar med antikvariska frågor, att kringliggande professioner strävar i en annan riktning och att den riktningen är mer resursstark. Det finns en rädsla att kulturhistoriska rapporter, analyser och vårdplaner som kulturmiljövården producerar, i slutändan ska ha liten påverkansgrad eller rent av stå verkningslösa.

Instabilt intresse för kulturarv och rädsla för tillbakagång

I och med de senaste decenniernas växande intresse för kulturvård, finns det också en rädsla för en tillbakagång i den utvecklingen. Utrymmet för kulturarv, och vilka resurser som tilldelas kulturmiljövården, anses godtyckligt och utanför de egna professionernas egentliga makt. Utrymmet upplevs som beroende av ekonomisk högkonjunktur, politiska strömningar och den allmänna opinionens uppfattning om kulturarvets värde. Det beskrivs en allmän rädsla för att utrymmet för kulturmiljövården kan begränsas om någon av dessa parametrar ändras, och att konkurrensen med tydligare mätbara värden kommer att öka och kulturvården stramas åt.

Hot mot traditionella hantverkskunskaper och material

Vissa traditionella hantverk inom landskapsvård, så som fåbodrift och stubbskottsbruk, är utdöende. Kunskapsbärarna är väldigt engagerande men få, vilket innebär en sårbarhet. Det finns även en generationsproblematik där kunskap inte förts vidare från äldre till yngre generationer.

Sameslöjdstiftelsen upplever att det finns vissa enstaka tekniker som är hotade inom Duodji, på grund av materialbrist. Materialbristen beror dels på modernisering inom djurhållning och slakt, när det gäller material som sentråd och större slöjdarhorn. Det finns också en brist på garn i vissa färger, då övriga samhället har ett mode i vilka färger som finns på marknaden.

Digitaliseringen ökar administrationen och minskar yrkeshantverket

Hos grupper som har påverkats av teknikutvecklingen finns en känsla av att de administrativa arbetsuppgifterna ökat parallellt och att utrymmet för tidigare centrala arbetsuppgifter har minskat. De uppgifter som står tillbaka är ofta de hantverksmässiga, som exempelvis uppritning, utgrävning och praktisk konservering. Representanter uppger att det finns en upplevelse av att hantverkskunskap går förlorad då den inte brukas och underhålls.

Kritik mot digital uppmätning

Utvecklingen ifrån traditionell uppmätning till en allt mer förekommande 3D-scanning tas upp som ett hot. Många anser att analysen blir mer genomarbetad och förståelsen bredare om objektet mäts upp traditionellt. Tillfrågade ger exempel på när scanning missat väsentliga aspekter vilket lett till felaktiga analyser och åtgärder.

Kritik mot digitaliseringens resursanspråk

Det finns en kritik mot att stora ekonomiska resurser i kulturmiljövården idag läggs på att skapa virtuella visningar och digitala kopior. Dels finns det en oro kring kopiornas kvalitet, då man frågar sig hur länge kopiorna som görs idag kommer vara användbara, eftersom teknikutvecklingen går så snabbt framåt. Det finns också en oro kring att kopiorna ska ta fokus från originalets fysiska och sinnliga dimensioner och att de virtuella visningarna kommer att tappa i attraktionskraft då de blir allt vanligare.

Risker med ett förenklat historiebruk

I och med digitaliseringen och sociala medier finns det nya möjligheter för att på ett enklare och mer attraktivt sätt nå ut med historia och kulturarv. Tillfrågade upplever dock en fara i att ett förenklat och populariserat historiebruk inte följs upp av en stark källkritik. Risken är att historien blir allt för generaliserad och förenklad och kan användas för ideologiska och politiska syften, exempelvis av nationalistiska strömningar.

Allmän kunskapsspridning som hot mot Duodjin

Representanter för Duodjin upplever att det finns ett hot i att information, videor och instruktioner för samiskt hantverk sprids på internet. Detta bidrar till piratkopior och plagiat på traditionellt hantverk, vilket redan anses vara ett stort och utbredd problem i Finland. För att möta detta hot har Duodji märkningen kommit till och denna används över nationsgränserna i hela Sápmi. Märkningens intention är att skydda det immateriella kulturarvet i form av traditionella hantverkskunskaper.

En dominerande byggbransch

Nästan samtliga tillfrågade formulerar den konventionella byggbranschen som ett hot. Återkommande formuleringar berör aspekter som dominans, inflytande och makt. Det finns en stark uppfattning om att byggbranschen påverkar stadsplaneringen, stadsbilden och de regler som finns kring byggande gällande funktion, metod och material. Den konventionella byggbranschen utmålas också som en aktör som saknar kompetens och kunskap gällande kulturhistoriska värden. Även i projekt där det funnits en god vilja och intention, leder den låga kunskapsnivån till dåliga resultat.

Den konventionella byggtutbildningen, som idag inte innefattar moment av kulturvård, anses vara en bidragande faktor till branschens låga kunskapsnivå när det gäller renoveringar och restaureringar. Då en betydande andel av de arbeten som utförs inom byggsektorn involverar befintlig bebyggelse

så innebär den bristande kunskapen inom historiska konstruktioner och material en svaghet för byggbranschen i stort.

Det finns en uppfattning om att handböcker, byggregler och riktlinjer utgår ifrån nybyggnation, utan att räkna in eller ta hänsyn till byggnadsvård och befintlig bebyggelse. De olika byggnadstekniska kraven från samhället, avseende exempelvis ventilation, energieffektivisering, brandsäkerhet och tillgänglighetsanpassning, anses av flera som ett hot gentemot de kulturhistoriska värdena. Det finns också en rädsla för att det ska komma nya liknande krav i framtiden, som vi idag inte kan förutspå, men som kommer att påverka inställningen till äldre bebyggelse och anpassningen som den bör genomgå.

Urbaniserings konsekvenser

Urbaniseringen påverkar både det materiella och det immateriella kulturarvet. Avbefolkningen av landsbygden medför att byggnader mister sin funktion och därmed tappar en del av sina motiv till att bevaras. Även det befintliga byggnadsbeståndet i städerna påverkas då expansion och nybyggande går hårt fram i vissa områden.

Bostadspriserna påverkar marknadsunderlaget för hantverkare. Där bostadspriserna är höga investerar människor i underhåll och restaurering/renovering, men där huspriserna är låga är det svårare att hitta underlag för en verksamhet.

Svagt söktryck till nationella konservatorutbildningar

Det är idag få sökande till konservatorutbildningen vid Göteborgs universitet och möbelkonservering på Malmstens Linköpings universitet har redan lagts ner på grund av lågt söktryck. Representanter ser det svaga intresset som ett stort hot mot utbildningarnas existens, och i förlängningen mot professionen och fältet.

Orsaken till det sjunkande antalet ansökningar är oklar, men det finns en uppfattning om att det finns en allmän otydlighet kring vad konservatoryrket innebär. Studenter med ambitioner inom hantverk, som söker sig till utbildningen, hoppar idag av, då utbildningen är mindre hantverksmässigt inriktad än för tjugo år sedan.

En analys kan även vara att de utbildande institutionerna inte har en tillräcklig omvärldsanalys för att svara upp mot samhällets förändring. En del av hotet är då en brist på anpassningsförmåga i utbildningssystemen.

Referenser

Samtliga webblänkar nedan är besökta och verifierade 2018-04-25.

Bebyggelseregistret. Riksantikvarieämbetet.

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/>.

Bevarande av kulturarv. Swedish Standards Institute (SIS).

<https://www.sis.se/tk479>.

Brainstorming Report. Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe – prospectus on “skills, training and knowledge transfer for traditional and emerging professions”. 2017. Voices of Culture

<http://www.voicesofculture.eu/wp-content/uploads/2017/12/VoC-Skills-and-training-Final-report-with-Appendix I.pdf>.

Digital arkeologisk process (DAP). Riksantikvarieämbetet.

<https://www.raa.se/dap>.

Duodji/Duodje/Vätnoe – Slöjdlinjen. Samernas utbildningscentrum.

<http://www.samernas.se/utbildningar/duodji-sameslojdlinje/>.

Erasmus. Europeiska kommissionen.

http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_sv.

European Committee for Standardization (CEN). <https://www.cen.eu/>.

European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations (ECCO).

<http://www.ecco-eu.org/>.

European Network for Conservation-Restoration Education (ENCORE).

<http://www.encore-edu.org/>.

European Qualifications Framework (EQF):

https://ec.europa.eu/ploteus/search/site?f%5B0%5D=im_field_entity_type%3A97.

Europeisk agenda för en kultur i en alltmer globaliserad värld. Europeiska

Unionen. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=LEGISSUM:l29019>.

Europeiska landskapskonventionen. 2000. Europarådet.

<https://www.coe.int/en/web/landscape>.

Faro-konventionen. 2005. Europarådet. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>.

Fornsök. Riksantikvarieämbetet. <http://www.fmis.raa.se/>.

Génetay, C. & Lindberg, U. 2015. *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*. Riksantikvarieämbetet. <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/8235>.

Hantverkslaboratoriet. <https://craftlab.gu.se/>.

- Horizon 2020*. Europeiska kommissionen.
<https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>.
- Icomos Sverige*. <http://www.icomos.se/sv/>.
- Intangible cultural heritage*. Unesco. <https://ich.unesco.org/>.
- Joint Programming Initiatives (JPI)*. Europeiska kommissionen.
http://ec.europa.eu/research/era/joint-programming-initiatives_en.html.
- K-samsök*. Riksantikvarieämbetet. <http://www.ksamsok.se/>.
- Kulturmiljöbild*. Riksantikvarieämbetet. <http://raa.se/kmb>.
- Kulturmiljöstatistik*. 2016. Kulturfakta 2016:2. Myndigheten för kulturanalys. http://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2017/03/Kulturmiljo%CC%88statistik.-Kulturfakta-2016-2_webb.pdf.
- Kulturmiljövård*. Myndigheten för kulturanalys.
<http://kulturanalys.se/statistik/kulturmiljovard/>.
- Kulturresevat*. Riksantikvarieämbetet.
<https://www.raa.se/kulturarv/landskap/kulturresevat/>.
- Kyrkoantikvarisk ersättning*. Svenska kyrkan.
<https://www.svenskakyrkan.se/kyrkoantikvarisk-ersattning>.
- Larsson, H. 2016. *Entreprenörskap och företagande inom byggnadsvården – en branschundersökning. Slutrapport*. Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet och FIBOR. <https://www.sbuf.se/Projektsida/?id=1f623fc2-2bab-4e12-a81e-a132e2b85b50>.
- Nationell agenda för företagsutveckling av området slöjd, konsthantverk och småskalig designproduktion*. Nämnden för hemslöjdsfrågor, Tillväxtverket, Stiftelsen Konsthantverkscentrum, Sveriges Konsthantverkare, Industriformgivare (KIF), Sveriges designer och Svensk Form.
https://nfh.se/download/18.53b03efd15ecf6f80a3c450f/1507636769602/Nationell_Agenda_A4.pdf.
- POM, Programmet för odlad mångfald*. SLU.
<https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/programmet-for-odlad-mangfald-pom/om-pom/>.
- Redovisning av regeringsuppdrag att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030*. 2016. Riksantikvarieämbetet.
<http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/9976>.
- Riksantikvarieämbetets strategiska plan 2018–2020*. 2017. Riksantikvarieämbetet. <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/11086>.
- Skills, Training and Knowledge Transfer: Traditional and Emerging Heritage Professions*. Panteia.
<https://www.panteia.com/researches/publications/skills-training-and-knowledge-transfer-traditional-and-emerging-heritage-professions/>.

Sökning efter SNI-kod. Statistiska Centralbyrån. <http://www.sni2007.scb.se/>.

Sveriges referensram för kvalifikationer. <https://www.seqf.se/>.

The International Standard Classification of Education (ISCED). Unesco. <http://uis.unesco.org/en/topic/international-standard-classification-education-isced>.

The International Standard Classification of Occupations (ISCO). International Labour Organization (ILO). <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/>.

van Lakerveld, J. A. m.fl. 2017. *Skills, Training and Knowledge Transfer: Traditional and emerging Heritage Professions. An exploration*. Panteia, Ockham IPS, PLATO. <https://www.panteia.com/uploads/2017/07/final-report-on-emerging-heritage-professions-23062017.pdf>.

Voice of Culture. <http://www.goethe.de/ins/be/prj/voc/enindex.htm>.

Yrkeshögskolan. <https://www.yrkeshogskolan.se/>.

